

יָד וְשֵׁם

Joodse onderduikers en hun Urker helpers

וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחֻמּוֹתַי יָד וְשֵׁם טוֹב מִבְּנֵיִם וּמִבָּנוֹת שְׂמֵעוּלָם אֲתוּרָה לִּי אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת: ט
[Hebrew Study Bible]

Even unto them will I give in mine house and within my walls a place and a name better than of sons and of daughters: I will give them an everlasting name, that shall not be cut off.
[English; King James Version]

Ik zal hen ook in Mijn huis en binnen Mijn muren een plaats en een naam geven, beter dan der zonen en dan der dochteren; een eeuwig naam zal Ik een ieder van hen geven, die niet uitgeroeid zal worden. [Statenvertaling]

Versie: Aug 2015

Kort voorwoord

Urk in oorlogstijd: hulp aan Joodse medemensen.

Urk was net ingepolderd toen de Tweede Oorlog begon. Het eiland veranderde in een schiereiland. Een typerend kenmerk voor de inwoners van Urk was dat zij samen een hechte gemeenschap vormden, met christelijke normen en waarden. Wellicht mede daardoor, waren diverse Urkers nauw betrokken bij het geven van hulp aan hen die dat nodig hadden. Te denken valt aan het verzorgen van bleekneusjes en het helpen verschuilen van onderdakzoekers. Het enige Joodse gezin op Urk, de familie Kropveld, koos er bewust voor om niet onder te duiken, maar terug te keren naar Amsterdam op last van de bezetter. Op 9 april 1943 werden zij vergast in Sobibor.

De bleekneusjes, piloten en Joden die geholpen werden door Urkers, hebben een onwisbare indruk achtergelaten in de gemeente. Één daarvan is Louis Cohen; een Joodse jongen die in de oorlog als Gerard Kramer door het leven ging. Hij verbleef bij Gerrit en Marretje Kramer-Koffeman als ver familielid, waardoor Louis Cohen de oorlog overleefde. Als dank voor de hulp die de familie gegeven heeft, wordt postuum aan het echtpaar Kramer-Koffeman de Yad Vashem onderscheiding toegekend. Wij als Stichting Urk in Oorlogstijd vonden dit een mooi moment om alle verhalen op te tekenen en te publiceren. Zo raken zij niet in de vergetelheid, maar krijgen zij net als de familie Kramer een plek in de geschiedenis.

Urk, November 2014

Robert Hofman
Stichting Urk in Oorlogstijd

Uitgave: Stichting Urk in Oorlogstijd
Onderzoek: Robert Hofman
Tekst: Jetty van Slooten

Joodse onderduikers

Cora Princen/Onbekende onderdakgevers

*Onbekend 1939
Amsterdam, heden

Cora Princen uit Amsterdam was als klein meisje (ongeveer drie jaar oud) tien maanden ondergedoken geweest op Urk. Het is helaas niet bekend bij welk gezin. Uiteindelijk ging Cora van Urk weg, omdat zij tegen mensen vertelde dat ze Joods was. Dat werd te gevaarlijk.

Princen, Cora
(Privé collectie Princen)

Onbekende Joodse man/Rein Jansz Bos (Meester Bos)

*Onbekend

Via politieagent Harmen Visser uit Vollenhove kwam een onbekende Joodse jongeman op Urk terecht voor een schuilplaats. De politieagent had de naam van meester Bos doorgegeven; daar zou de jongen om hulp kunnen vragen. Allereerst kwam de Joodse jongen terecht bij de slagerij van R. Bos. De slager bracht de jongen naar meester Bos, die hem maandenlang onderdak op zolder bood. Nadat meester Bos werd getipt dat hij zelf moest onderduiken, is de jongen ondergedoken in de Noordoostpolder. Na de oorlog heeft meester Bos nog naar de jongen gezocht, maar zonder resultaat. Op 6 juli 1992 is Rein Jansz Bos overleden.

Bos, Rein Jansz
(Collectie museum Het Oude Raadhuis Urk)

Onbekende Joodse man / Klaas en Grietje Hakvoort, Hendrik Hoekman & De familie Snoek

* Onbekend

Albert Hakvoort is de zoon van echtpaar Klaas en Grietje Hakvoort- de Vries. Tijdens de oorlog kreeg hij te maken met het vervoeren van onderduikers en Joden. Bij zijn ouders woonde een onbekende Joodse man met, een naar eigen zeggen, lastig karakter. Toen deze man ziek werd, is hij ondergebracht in de IJskelder van de familie Snoek. Later kwam hij terecht bij Hendrik Hoekman. Na de bevrijding is deze Joodse man spoorloos verdwenen.

Klaas Hakvoort en Grietje de Vries
(Herkomst onbekend)

Max Pach / Pieter ten Napel

*Amsterdam, 08 februari 1925Onbekend
Hong Kong [laatst bekende woonplaats 1949]

Pieter ten Napel boodt een onderduikplek aan Max Pach in zijn huis. Max kwam van oorsprong uit Amsterdam, den Texstraat 29 boven. Hij verbleef op Urk van 18 augustus 1943 tot en met 18 april 1944. Hierna is hij naar elders vertrokken, waarheen onbekend. Max zijn ouders zijn allebei omgekomen. Zelf heeft hij de oorlog overleefd. a de oorlog had hij een (post) adres in Amsterdam: p/a D. Kers, Vondelstraat 60 Amsterdam. Dit was op[15 okt. 1945. Naspeuringen in 2008 leverden niets op, alleen dat hij in 1949 hij naar Hong Kong verhuisd was. Hij zou hier mogelijk een speelgoed- of zakkenfabriek zijn begonnen.

Jaap Harnas / Pieter en Aaltje Hakvoort- Loosman

*Onbekend

De familie Hakvoort-Loosman werd in de oorlog geconfronteerd met een 18-jarige Joodse jongen uit Amsterdam die hulp zocht. Ze gaven hem onderdak in hun eigen huis, en hij kreeg de naam Jaap. De jongen sprak goed Engels, daarom trad Jaap regelmatig op als tolk voor Engelse of Amerikaanse piloten die ook in het gezin Hakvoort kwamen. De dag nadat Pieter Hakvoort was gearresteerd, vetrok Jaap via de Landelijke Ondergrondse naar elders. Pieter Hakvoort sterft in Versen, een buitenkamp van Neuengamme op 22 december 1944.

Pieter Hakvoort, Peter Miskinis
[Amerikaanse piloot] en Aaltje Hakvoort-

Loosman
(Collectie Stichting Urk in Oorlogstijd)

“Jaap Harnas”
(Collectie Stichting Urk in Oorlogstijd)

Fam. Kramer – Koffeman / Louis Cohen

*Amsterdam, 09 februari 1924

Melbourne - Heden

Onderduiker Louis Cohen is in 1924 geboren in Amsterdam. In de oorlogsperiode werd zijn familie, op hem na, gedeporteerd naar Westerbork. Louis verrichte verzetswerk tijdens de Tweede Wereldoorlog, en door middel van de opgedane contacten werden hem valse papieren verstrekt om onder te duiken in de Noordoostpolder. In de winter van 1944 komt hij op Urk terecht. Eerst komt hij bij de 'snoepvrouwtjes'. Hij bleef een korte tijd bij deze familie, maar vanwege ruimtegebrek gaat hij naar een ander onderduikadres: de familie Kramer. Hier woonde hij zes maanden onder de naam Gerard Kramer. Gerrit en Marretje Kramer hadden in de oorlog meerdere onderduikers die werkzaam waren in hun bakkerij en boerderij. Louis was de enige die in het gezin op Wijk 2-102 meedraaide als een familielid dat uit de stad kwam. Bij gevaar verstopten de onderduikers zich in het hooi van de boerderij. Na de bevrijding keerde Louis terug naar Amsterdam om uit te zoeken wie er nog over was van zijn familie, dat bleek alleen hij te zijn. In juni 1946 trouwde Louis en startte een detailhandel in de hoofdstad van Nederland. In 1951 vertrok hij met zijn vrouw en dochter naar Australië om zich daar permanent te vestigen.

Familie Kramer
(Privé collectie Kramer)

Louis Cohen
(Privé collectie Cohen)

”Betsie” ~ Rachel Lewin

*Onbekend

Harmen Kramer haalde samen met ‘Zuster Nel’, in februari 1944, een Joods meisje uit de Zaanstreek op. In de trein van Zaandam naar Enkhuizen leek het gelijk mis te gaan. Er stapten drie heren van de Duitse Polizei bij hen in de coupé. Harmen maakte zich breed, waardoor het meisje achter hem kon verschuilen. De drie Duitsers stapten bij een volgende halte weer uit de trein, zonder het meisje gezien te hebben. De volgende uitdaging kwam in Enkhuizen; ze moesten namelijk de nacht overblijven. Overal hingen bordjes “Verboden voor Joden”, waardoor ze niet welkom waren. Harmen regelde uiteindelijk een slaappleaats voor het meisje: ‘Betsie’ en hem, bij familie De Vries in de Nieuwstraat. De volgende dag reisden ze verder naar Urk. Daar neemt Lub Hoekman Betsie over van Harmen, en brengt het meisje bij Albert en Klaasje op de Sluisput.

In hetzelfde huis was nog een onderduikster te vinden: de volwassen ‘Tante Annie’. Ze werkte voor de oorlog als naaister, en dat beroep heeft ze op Urk ook gehouden. Elke ochtend trok tante Annie haar mantel aan, zei Betsie gedag en ging naar haar werk. Bij thuiskomst was het ritueel elke dag hetzelfde: tante Annie vroeg aan Betsie wat ze had gegeten, en vice versa. Voor de familie Ras was het na drie maanden klaar. Ze hadden het vermoeden dat Betsie een geestelijke klap had opgelopen van wat ze had meegemaakt. Betsie gedroeg zich niet naar haar leeftijd (zestien/zeventien), maar veel jonger. De familie Ras klopte aan bij Lub Hoekman voor het verplaatsen van Betsie. Ze kwam terecht bij Cees Koffeman. Deze periode is onduidelijk. Het jonge Jodinnetje belandt daarna bij Klaas Luut en Trui van Veen - Ekkelenkamp. Toen ze arriveerde bij het huis van de familie Van Veen, zat ze onder de schurft: een huidziekte. Via dokter Andriessen kregen ze de tip om Betsie te wassen met groene zeep. Het werkte: haar huid werd weer glad. De familie Van Veen heeft veel werk aan Betsie gehad. Het meisje wilde elke keer buiten spelen, maar dat ging niet. Als oplossing voor het probleem spanden Klaas Luut en Trui lakens over het hekwerk van het balkon. Op deze manier kon Betsie van de frisse lucht genieten. Dit genot bleek van korte duur: het meisje zwaaide en riep naar iedereen die voorbij kwam. Betsie moest plotsklaps weg, omdat enkele burens bevriend waren met een Duitser. Diezelfde burens keken steeds in het huis naar binnen. De familie Van Veen was doodsbang dat de burens en/of de Duitser wat in de gaten hadden. Harmen Kramer ontfermde zich weer over het kind. Hij nam haar mee het huis uit, want aan de andere kant van Urk werden huiszoekingen gedaan door de Duitsers. Harmen Kramer vluchtte met een pistool op zak naar de vuurtoren. In zichzelf dacht hij: “Heere als ik nergens met haar naartoe kan, dan moet ik haar doodschieten”. Het koopmannetje (Albert Romkes) zag wat hij van plan was, nam Betsie van hem over, en ze bleef bij hem en zijn vrouw voor een aantal maanden wonen. Uiteindelijk moest Betsie weg van Urk omdat ze niet meer te plaatsen viel vanwege het risico dat eraan kleefde. Ze is opgehaald door een vrouw, en er is nooit meer iets van Betsie vernomen. Het vermoeden bestaat dat haar echte naam Rachel Lewin is.

Harmen Kramer met zijn vrouw
(Herkomst onbekend)

Albert Ras, Mevr. R. Tafelkruizer [Joodse onderduiker] Klaasje Ras-Visser
(Privé collectie Ras)

Albert Romkes [Links]
(Collectie museum Het Oude Raadhuis Urk)

Joodse bleekneusjes

Caroline Hopman (Bleekneusje) / Fam. Brouwer-Ten Napel

* Amsterdam

[laatst bekende woonplaats 1948]

Freek en Dirkje Brouwer- ten Napel boden onderdak aan een Joods bleekneusje uit Amsterdam: Caroline Hopman. Zij kwam aan in de haven samen met nog een aantal lotgenoten in het jaar 1943 of 1944. Caroline had een Joodse moeder en een katholieke vader. Het gezin deed net alsof ze geen Joodse banden hadden om zo de oorlog te overleven. In het begin bleef Caroline een tijdje, en ging af en toe terug naar Amsterdam. Aan het eind van de oorlog was dit niet mogelijk omdat er geen boten meer voeren. Ze is tot na de oorlog bij de familie Brouwer gebleven. Tijdens de bevrijding kreeg een aantal gezinsleden tyfus. In verband met besmetting is hals over kop besloten Caroline terug te brengen naar Amsterdam. Na de oorlog is tussen het gezin en Caroline regelmatig contact geweest, maar na verloop van tijd is dit verwaterd.

Caroline Hopman
(Collectie Stichting Urk in Oorlogstijd)

Bram Janson / bleekneusje

* Amsterdam, 24 november 1942

† Urk, 27 oktober 2006

De buurvrouw van Bram Janson merkte op dat zijn moeder maar niet terug naar huis kwam. Na een dag wachten besloot zij de politie in te schakelen. Het kon goed zijn dat zijn moeder waarschijnlijk vast zat in concentratiekamp Vught. Door middel van de politie, werd Bram met andere bleekneusjes vanuit Amsterdam per boot naar Lemmer vervoerd. Het vaartuig met alle bleekneusjes kwam vast te zitten in het ijs, waardoor de groep uitweek naar Urk. Daar werden de kinderen verzorgd door Het Rode Kruis. Inmiddels liep de dorpsomroeper door de straten met de boodschap wie tijdelijk een kind wilde verzorgen. De ouders van Grote Wip en Kleine Wip, wilden wel een meisje in huis nemen. Op die manier had Kleine Wip een speelkameraadje. Bram zag Grote Wip aan komen lopen, rende naar haar toe en klemde zich aan haar vast. Hij noemde haar tante Lenie – waarschijnlijk leek zij op iemand die hij kende. Door deze actie van Bram, kwam hij terecht in het gezin van Louwe en Jannetje Kramer- Van Urk. Louwe was organist en dirigent van Cresendo. Af en toe verrichte hij werkzaamheden voor het verzet. Na de oorlog kon Bram weer terug naar Amsterdam, waar hij samen met zijn moeder enkele jaren heeft gewoond. Uiteindelijk keerde Bram terug. Hij trouwde met Corrie Weerstand, en stichtten samen een gezin. Op 27 oktober 2006 is Bram Janson overleden.

Bram Janson op latere leeftijd
(Privé collectie Janson-Weerstand)

Lea Meents / bleekneusje

* Amsterdam, 27 september 1941

† Almere, 8 maart 2013

Lea Meents kwam als bleekneusje terecht op Urk in de winter van 1944 – haar ouders waren niet in staat om voor haar te zorgen. Nadat de dorpsomroeper langsgekomen was met de vraag wie zo'n kindje in huis wilde nemen, overlegde Lub samen met zijn vrouw Geertje Romkes-Kramer of zij dat zouden doen. Iedereen die een bleekneusje wilde opvangen moest naar het gebouw van Patrimonium komen. Lub toog erheen, en zag Lea. Ze lachte naar hem: hij was gelijk verkocht. Hij droeg Lea naar huis, en in de warme huiskamer ontfermde opa Teunis Kramer zich over het verkleumde meisje. Hij trok haar laarzen uit, zette haar voor de kachel en verwarmde haar voeten met zijn handen. Haar Urker 'zusje' Coby vond het soms oneerlijk dat Lea zoveel aandacht kreeg. Totdat opa Kramer uitlegde dat Lea niets had, en zij juist alles. Na de oorlog werd Lea teruggebracht naar Amsterdam. De ontvangst van haar moeder was kil: geen knuffel, geen kus, geen traan. Voor vader Lub een moeilijk moment. Het afscheid van haar Urker familie heeft Lea geen goed gedaan. Ze miste het gezin dagelijks. Op jonge leeftijd werd ze opgenomen in een Joods tehuis voor psychiatrische patiënten. In haar latere leven deed Lea diverse zelfmoordpogingen vanwege een psychische aandoening. Het contact met haar Urker gezin werd in de loop der jaren hersteld, en zus Coby maakte plannen om Lea voorgoed naar Urk toe te halen. Die plannen zijn niet doorgegaan. Het sterven van Lea bleek gepland te zijn, op 8 maart 2013 blies zij – zonder bijzijn van vrienden of familie – haar laatste adem uit. Ze had rust.

Lea Meents
(Collectie Stichting Urk in Oorlogstijd)

Lub en Geertje Romkes
(Collectie Stichting Urk in Oorlogstijd)

Frans Frankenhuis / bleekneusje

* Amsterdam,
Israel

Amsterdam werd tijdens de oorlog zwaar getroffen door de honger. Veel mensen konden niet voor zichzelf of voor hun kinderen zorgen. Daarop besloten de ouders van een onbekend vierjarig jongetje hem op de boot te zetten om hem een kans te geven op een menswaardig bestaan. Tijdens de bootreis werd de jongen zo ziek, dat hij van boord af moest. Het schip meerde aan op Urk, en het jongetje werd achtergelaten in de handen van Riekelt en Hendrikje Snoek. Ze schakelden de hulp in van dokter Vonk, die aangaf gelijk te beginnen met de behandeling. Toch gaf hij het jongetje weinig overlevingskans. Het echtpaar noemde het kindje Riekelt junior. Nadat hij een maand voor zijn leven had gevochten, overwon Riekelt de ziekte. Langzaamaan kwam hij meer buitenshuis. Dat leverde problemen op: Riekelt had een Joods uiterlijk wat bij steeds meer mensen begon op te vallen. Vader Riekelt vond dit gevaarlijk worden: op Urk waren 23 NSB'ers. Het echtpaar besloot Riekelt junior te laten onderduiken in de IJskelder. Dat was zijn redding, want hij overleefde de oorlog. In 1948 kwam Het Rode Kruis met echte naam van Riekelt junior: Frank Frankenhuis. Zijn echte moeder kwam op bezoek, maar Frank wilde niet mee. Hij heeft zijn jeugd op Urk doorgebracht. Frank is niet op Urk blijven wonen. Hij ging op zoek naar gegevens van zijn familie, en vond deze ook: enkele familieleden en zijn vader zijn omgekomen in Auschwitz. Voor hem, als vader van zijn eigen vijf kinderen, is het verwerkingsproces begonnen. Iets dat hij zijn hele leven bij hem draagt.

Frank Frankenhuis voor op de fiets
(Collectie museum Het Oude Raadhuis Urk)